

НИКОЛА МИЛЕНТИЈЕВИЋ*
Природно-математички факултет
Косовска Митровица
МАРИЈА СТАНКОВИЋ
Факултет за привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 327.5:327.51(497.115)
Монографска студија
Примљен: 01.09.2017
Одобрен: 02.10.2017
Страна: 79-91

ЗНАЧАЈ КУМАНОВСКОГ СПОРАЗУМА У РЕШАВАЊУ СУКОБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Сажетак: Непосредно након завршетка преговора између представника владе СРЈ и Републике Србије и снага КФОР, под окриљем Уједињених нација, закључен је Војнотехнички или Кумановски споразум, 9. јуна 1999. године. Две чињенице су од несумњивог значаја. Прва се односила на дефинитивно окончање НАТО агресије на СРЈ и Републику Србију односно међународноправни, безбедносни и историјски значај споразума. Друга чињеница се односила на погрешно квалификовање, тумачење или чак злоупотребу споразума. Управо је предмет рада историјско и геополитичко тумачење односа који су довели до потписивања Војнотехничког споразума у Куманову, као и последице његовог спровођења. Са концептуалног аспекта, рад се састоји из три поглавља. У првом поглављу анализирани су детерминанте геополитичког положаја Косова и Метохије. Друго поглавље указује на историјске прилике на Косову и Метохији, нарочито после Другог светског рата. Трећи сегмент је најважнији, и односи се на узроке који су довели до потписивања споразума, као и последице спровођења.

Кључне речи: Кумановски споразум, значај, НАТО агресија, Косово и Метохија, геополитички положај

Увод

У оквиру Косова и Метохије се издвајају маркантне физичко-географске целине: котлина Метохија и Велико Косово, раздвојене ниском Дреницом. Заједно са мањим, ободним котлинама оне чине простор, који је у административно-политичком смислу омогућио успостављање Аутономне покрајине Косово и Метохија (Степић, 2004: 316).

Разумевање геополитичког контекста српско-албанског сукоба на Косову и Метохији захтева увид у историјска дешавања. Етничко ривалство Срба и Албанаца на Косову и Метохији старо је најмање неколико векова (Стевановић, 2008: 41). У контексту историјско-државног конституисања, Косово и Метохија је представљало саставни део средњовековне Немањичке државе.

* nikola.milenticjevic@pr.ac.rs, +381640469346

Између 1459-1912. године простор који обухвата Косово и Метохију је био у саставу Отоманског царства. Током вишевековне отоманске владавине створиле су се крупне етно-демографске промене у структури становништва. Срби су се константно иселјавали према северу, нарочито током Прве и Друге Велике сеобе Срба. Током Прве Велике сеобе Срба 1690. године, око 37.000 српских породица (према неким проценама најмање 185.000 становника) прешло је у Аустро-угарску. Друга Велика Сеоба Срба, 1740. године је била далеко мања, и по броју иселјеника и последицама. Иселјавањем са простора Старе Србије, у плодне делове Шумадије, Мачве и Војводине, Срби су за собом оставили „демографски празан простор“. Широм Метохије доселјавали су се Албанци из планинских делова Северне Албаније. Главни чиниоци који су утицали на доминантан албански фактор су вишевековна отоманска војна и државна управа, као и верске и цивилизацијске разлике. Потискивање Турака и интегрисање Косова и Метохије у српску државу почетком XX века није донело побољшања. Страдање Срба се наставило током Првог светског рата, у Краљевини СХС и Другом светском рату. У СФРЈ, оптерећеној националним и конфесионалним односима насиље је добило нову димензију. У прилог наведеној чињеници сведочи доминантан однос албанске популације према Србима и Црногорцима. На основу Пописа 1981. године, Албанци су чинили 77% становништва Покрајине у односу на 15% Срба и Албанаца (Радовановић, 2004: 365).

Вишевековна историја насиља заснована на етнички мотивисаној мржњи кулминирала је са распадом СФРЈ деведесетих година XX века, када започињу оружани сукоби припадника војних и полицијских снага СРЈ са албанским сепаратистима. Након НАТО агресије СРЈ, од марта до јуна 1999. године, потписан је Војнотехнички (Кумановски споразум), представника Војске Југославије и изасланика Уједињених нација. За разлику од Кумановске битке која у историји Србије има позитивно значење, Кумановски споразум предмет је различитих и противречних оцена.

Гео-политички положај Косова и Метохије

Према М. Грчићу, политичко-географски положај представља променљив однос неке геополитичке јединице према природним и друштвеним факторима ближе и даље околине. Они су нарочито релевантни за унутрашње политичке прилике, њену спољашњу политику и карактер односа према другим државама (Грчић, 2000: 193).

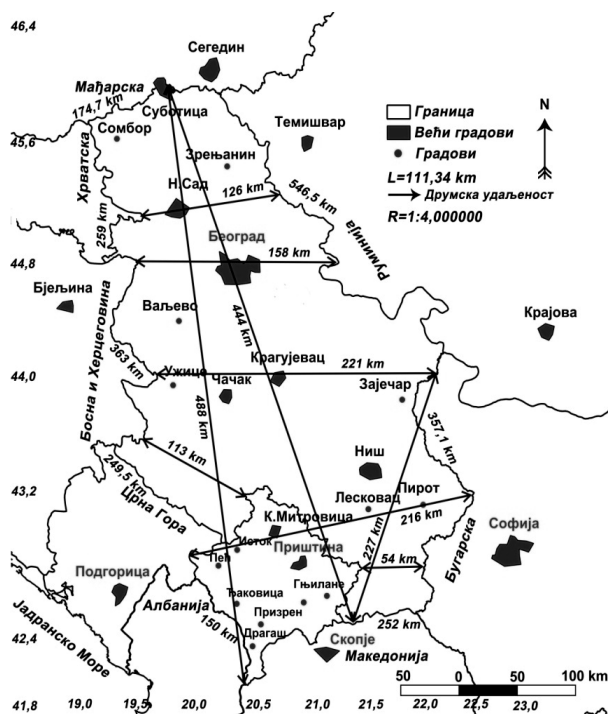
Територија АП Косово и Метохија захвата површину од 10.887 km² односно 12,3 % територије Републике Србије. На основу последњег пописа 1991. године живело је 1.956.196 становника, са просечном густином насељености од 180 ст./km² (Јеросимовић Срећковић, 2009: 21). Између Косова и Метохије, као посебних природних целина, постоје разлике у морфоструктурном, антропогеографском и функционалном смислу.

У оквиру Косова, Ј. Марковић издваја субрегије Великокосовску котлину, Малокосовску котлину (Лаб), Косовско Поморавље (Бинач), Дреничку котлину, Качаничку клисуру и Сиринићку жупу. Косовска котлина је тектонска потолина, спуштена између Звечана и Качаничке клисуре. Има меридијански правац пружања, у дужини од 85 km. Спада међу најпространије и највише котлине-510-570 m надморске висине (Marković, 1980: 854). Према нашем познатом антропогеографу, А. Урошевићу назив Косово се „јавља тек после битке између српске и турске војске 1389. године“ (Урошевић, 1965: 2). У народу и литератури се овај назив етимолошки везује за птицу *кос*, а код страних писаца се преводи као *Camprus merulai*, или *Amselfeld*. С обзиром да такве речи нема у језику Албанаца, они су преузели српски назив и назвали је *Kosova*, протежући је и на Метохију, и суседне области (Урошевић, 1987: 9). Ова чињеница указује на њихове експанзионистичке тежње усмерен ка стварању независне албанске државе у српском културном и историјском простору, као друге албанске државе у Југоисточној Европи.

Метохија је типска и највећа котлина у Србији, спуштена на тектонском сутоку Динарида и Шарида, окружена Шар-планином и Проклетијама. Дно котлине лежи на надморској висини 350-450 m, а обод се издиже на преко 2.000 m. Метохијска котлина је овалног облика, нижа је, али пространија од Косовске котлине (Marković, 1980: 860). Како објашњава Р. Грујић, *метохопојам* преузет из грчког језика са значењем је „у прво време означавао монашку земљорадничку колонију једнога манастира. Касније, тај назив је носила област једног црквеног властелинства“ (Радовановић, 2004: 255). За време турске владавине назив Метохија, одомаћен код Срба није био у употреби у одређивању назива управно-територијалних јединица. Називи каза, санџака и вилајета (срезава, округа и области) носили су имена њихових седишта (Приштина, Пећ, Ђаковица, Призрен и др.). Једини назив за вилајет као управну област који је био регионално-историјског карактера представља Косовски вилајет. Од обласних назива који имају антропогеографско значење, Албанци су радо уместо Метохије користили назив Дукађин. Међутим, у географском смислу овакав назив нема утемељеност, јер се ради о области која је смештена 60-80 km западније, у Северној Албанији. После Балканских ратова, и између два светска рата назив Метохија има широку употребу у стручној литератури и публицистици. После Другог светског рата, назив Дукађини систематски, под утицајем албанског сепаратистичког покрета и интелектуалаца потискује назив Метохија. Године 1968. и званично је овај појам био избачен из назива Покрајине. Уставом Републике Србије 1990. године, назив Метохија је враћен у раније оквире (Крстић, 1994: 205). Важност Косова и Метохије проистиче из положаја у „централној области“ Балканског полуострва (карта 1). Централна област Балканског полуострва је смештена око средишта Моравско-вардарске удолине захватајући њене комуникационе чворове, првенствено прешевско развође. Простире се од Ниша на северу до Таорског теснаца који на југу затвара Скопску котлину. На истоку допире до Софије, док се на западу завршава ободом Косовске котлине. Везу са Моравско-вардарском удолином Косово и Метохија остварује преко Качаничке клисуре (Цвијић, 1991: 112-113).

Косово и Метохију додирује удолина Ибар-Ситница-Лепенац, која има меридијански правац пружања, паралелно са моравско-вардарском удолином. Бочним притокама Мораве и Ибра воде саобраћајнице, које долином Лаба преко превоја Мердара и Преполца воде ка Топлици. Са друге стране, саобраћајнице које воде долином Медвеђе, Јабланице и Биначке Мораве успостављају везу са Јужним Поморављем. Долина Дрима представља најкраћу везу са Јадранским морем, коју је Ј. Цвијић планирао за излазак Србије на море, 1913. године (Лутовац, 1972: 3-4).

Карта 1: Актуелни гео-политички и геостратешки положај Косова и Метохије

Извор: Обрада применом софтверских пакета QuantumGIS и MapInfo

Простор Косова и Метохије обухвата око 100 km или скоро 2/3 стратешке дубине Србије на њеним јужним границама. Губитком ове територије геостратешки и војностратешки положај Републике Србије постао би веома неповољан.

Утицај центара моћи на гео-политички положај Косова и Метохије

Отварање тзв. источног питања (1683-1912), настало падом Турске империје на Балкану, отпочела је борба више ванбалканских сила заинтересова-

них за овај простор. Немачка и Аустрија су претиле са северозапада, Русија и Мађарска са североистока, са југоистока Турска и из правца југозапада Млетачка Република, Ватикан и Италија. Са југа претњу су представљали Велика Британија, Француска, а касније и САД. Аустрија се прогласила главним наследником Турске на Балкану. Русија је настојала да прошири свој утицај на мореузе Босфор и Дарданеле, чему се оштро супротстављала Велика Британија. Међусобни односи ванбалканских центара моћи и балканских земаља чине „балкански геополитички чвор“. На поменути „чвор“ САД делују економским, политичким и војним присуством. Остваривањем премоћи на Балкану и Југоисточној Европи САД отварају себи пут ка контроли збивања у Русији. Немачка је формирала снажну, прогермански окренуту групу земаља (Аустрија, Чешка, Мађарска, Словенија, Хрватска, Федерација БиХ, Албанија, Бугарска и делимично Румунија). Циљ је продор на исток из Централне Европе преко Мале Азије, према Блиском Истоку и Каспијском басену. Српски етнички простор заузима централно место у „балканском чвору“, па је тешко избећи конфликте. Преко територије Косова и Метохије пролази „зелена трансверзала“. Она иде преко Средње и Мале Азије, Тракије, Македоније, Косова и Метохије, Рашке према Босни и Херцеговини и чини најистуренију исламску тачку у Европи. У питању је смер исламског похода на Европу, чији је стратешки посредник Турска. Она заступа америчке интересе у исламском свету и представља америчку противтежу немачком утицају на Балкану. Стварање Албаније и подршка албанском фактору на Косову и Метохији једна је од значајних одредница политике Аустро-угарске према Србији. Водећи русофобску политику, албански прваци су формирањем „Призренске лиге“ 1876. године настојали да зауставе словенски продор према Јадрану. У актуелним геополитичким односима, за простор Косова и Метохије интересовање су показале Француска, Немачка и Русија као геостратегијски играчи, Велика Британија као моћна држава и Турска као геополитички стожер. Геополитички положај Косова и Метохије потиче од позиционираниости на југоисточном ободу „Западног простора“. Он се доводи у везу са ширењем евроатлантизма, у територијалном смислу (Илић, 1997: 413-430).

Друштвено-историјске околности на Косову и Метохији после Другог светског рата

Ради бољег разумевања тренутне геополитичке ситуације на Косову и Метохији, неопходно је указати на карактер друштвено-историјских околности у другој половини XX века. Албански национални покрет је формирањем Албанске лиге и њеним наступањем са позиција великоалбанских претензија (1878-1881. и надаље) настојао да спута наводни великосрпски хегемонизам. Са политичко-територијалним конституисањем Косова и Метохије, након Другог светског рата антисрпска идеологија је конкретизована (Батаковић, 1998: 275).

Уставом из 1946. године прокламовано је да Југославију чини шест народних Република. У саставу Народне Републике Србије налазиле су се Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохијска област (АКМО). Образовање Косова и Метохије као посебне области имало је своју политичку позадину. Метохија је у раздобљу од 1912-1914. године припадала Црној Гори. У међуратној Југославији заједно са Црном Гором налазила се у саставу Зетске бановине, а средином тридесетих година XX века је отргнута Црној Гори. Сличан политички курс наставила је КПЈ након Другог светског рата, укључивши Косово и Метохију са састав НР Србије. Заправо, радило се о прелазном решењу, до коначног припајања Албанији. Стога је, први пут у историји, 1946. године од Косова и Метохије, као северног дела области Старе Србије, створен нови облик политичке територије. Да би се легализовала арбанашка експанзија, АКМО су прикључене извесне области које Косову и Метохији не припадају ни у природно-географском, историјском, функционално-економском смислу. Ради се о деловима ибарско-копаоничке Старе Рашке (Зубин Поток, Лепосавић, Звечан, па чак и Косовска Митровица), Руговски крај, Шарпланинске жупе, Лаб (Мало Косово), Новобрдска Крива Река, Горња Морава, Изморник и др. Устав из 1963. године води ка даљем јачању статуса и положаја АКМО, који се изједначава у називу (постаје покрајина), обиму аутономије, правима и дужностима са Војводином. У овом уставу термин националне мањине постаје замењен термином народност. Касније су Албанци често манипулисали нејасним термином „народност“. Два су битна фактора која су водила ка тзв. колективној албанској самообмани: 1) свесно су избегавали поређење са укупном популацијом Србије или Југославије; 2) системско и организовано неодазивање послератним пописима становништва (Степић, 2004: 274).

Уставним амандманима из 1968. године на Устав СФРЈ из 1969. године на Устав Србије, аутономне покрајине суштински мењају свој облик. Аутономне покрајине постају субјект Федерације, престаје могућност оснивања нових и укидања постојећих покрајина. Федерација постаје заштитник аутономних права покрајина, које сада, добијају право да умсто статута доносе Уставне законе и подзаконске акте. Покрајинама је омогућено да оснивају врховне судове и друге судске органе власти, а да се на нивоу власти организују исто као и републике. Из имена Косово и Метохија се на предлог руководства покрајине избацује назив Метохија. Дакле, свесно се урушава српски верски и културни идентитет. Међутим, Албанци нису били задовољни обимом остварене аутономије, што је 27. новембра 1968. године резултирало масовним демонстрацијама ђака и студената широм Косова и Метохије. У пропаганди против „великорпског хегемонизма“ прешло се на антисрпски курс. Уништавани су споменици српске културе, стваране су препреке школовању српске деце, при чему је иселјавање Срба и Црногораца добило карактер масовног бекства (Богдановић, 1985: 247).

Године 1974. прокламован је Устав СФРЈ и Устав НР Србије. Покрајине добијају законодавну, извршну и судску власт, односно постају „државе у држави“. Упоредо са великом економском кризом у Југославији, у Приштини,

марта 1981. године почињу бурне демонстрације. Убрзо се шире и на друге градове Косова и Метохије (Подујево, Вучитрн, Липљан, Гњилане, Ђаковица, Косовска Митровица). Главни захтев демонстраната је био стварање етнички чисте територије која обухвата Косово и Метохију, делове Македоније и Црне Горе. Каснијим отцепљењем ове територије би биле припојене Албанији. На тај начин би био створен чист етнички корпус. Демонстрације су угушене акцијом војске и полиције. У Уставу Србије из 1990. године чланом VI покрајине се утврђују као облик „територијалне аутономије“ и јужној покрајини је враћен ранији назив Косово и Метохија. Законодавна власт је у рукама Народне Скупштине Србије, извршну власт обавља Влада Србије (члан 9). Врховни Суд Србије представља највишу судску власт (члан 102). Покрајине доносе своје статуте у претходну сагласност Народне Скупштине (члан 110), а покрајински органи су Скупштина и Извршно веће. Статус покрајина према овом уставу, истоветан је уставним решењима и 1946. и 1963. године (Крстић, 2000: 278).

Покушаји решавања Косметске кризе

Илегално парадржавно организовање екстремних Албанаца пратиле су и нове гандијевске методе остваривања политичких циљева, представљене у бојкоту институција српске и југословенске државе. Паралелно са ненасилним обликом борбе, Албанци у периоду 1992-1997. године формирају паравојну организацију „Ослободилачка Војска Косова“ (ОВК). Радило се о кулминацији вишедеценијског сецесионистичког деловања албанских екстремиста у овом делу Балкана. Етнички засновани сукоби су у конкретном случају последица извесног облика аутономије, и касније потребе редефинисања граница (Rossi, 2014: 867-889). У почетку, стране државе нису благонаклоно гледале на активности паравојних формација. Један од заговорника њихове активности била је државни секретар Сједињених Америчких Држава, Медлин Олбрајт. Она сматра да „*напади ОВК имају намеру провокације Срба, са циљем изазивања војног одговора, тако да би војна интервенција била неизбежна*“ (Clark, 2014: 526). Међутим, након серије озбиљних војних и полицијских акција Републике Србије током 1998. године, стиче се благонаклон утисак деловању ОВК.

У разматрање ситуације на Космету, најпре се укључује Генерална Скупштина ОУН, која 13. децембра 1997. године, на предлог Комитета за људска права, усваја „Резолуцију о људским правима на Косову“. Резолуција није имала обавезујући карактер, а донета је прегласавањем (против су били представници Русије и Индије). И поред тога, текст резолуције је био веома забрињавајући по СРЈ. Међународни представници су изразили дубоку забринутост због тешке хуманитарне организације и кршења људских права. Већ 4. марта 1998. године, Савет НАТО у Бриселу оцењује да Космет није само унутрашње питање СРЈ, већ и питање међународне заједнице. Почетком априла 1998. године, високи званичник САД Кристофер Хил истиче „*да је оштар критичар ОВК због њене инволвираности у трговину дрогом*“ (Clark, 2014: 527). Већ 27. септембра 1998. године, након што је свет још једном узнемирен вешћу и „сликама побийених цивила“, САД актуелизују раније припремљен Хил

план. Он је подразумевао да „Косово“ има висок ниво самоуправе, са својом законодавном, извршном и судском влашћу, у коју централна власт Србије не би могла да се меша. Са друге стране, власти „Косова“ би имале висок ниво утицаја на централну власт у Србији преко својих представника у Скупштини, Влади и Врховном суду. Спровођење споразума надгледале би непосредно копнене снаге НАТО. Као крајње неповољан по Србију, јер отвара пут ка независности, председник Србије је тај план категорички одбио. За пореговарачку сцену ступа Ричард Холбрук, који постиже релативно брзи договор са Милошевићем о успостављању „ненаоружане“ верификационе мисије ОЕБС на Космету. На њеном челу налазио се Вилијам Вокер, а њен задатак је био надгледање евентуалног кршења људских права од стране снага СРЈ и РС. Међутим, НАТО представници нису били задовољни постигнутим договором, јер споразум није предвиђао њихове трупе на терену. Кључни догађај током боравка мисије ОЕБС догодио се у селу Рачак, код Урошевца 15. јануара 1999. године. У полицијској акцији погинуло је око 50 албанских екстремиста. Операција је била благовремено пријављена Мисији ОЕБС. Упркос томе, чињеница да су се полицијске снаге повукле из села не извршивши увиђај, искоришћена за инсценирање приче о „масакру цивила“. На тај начин, пружен је легитиман повод на НАТО интервенцију на СРЈ. Након догађаја у Рачку, притисци на СРЈ и РС постају све јачи. Под таквим притиском САД, НАТО и Контакт групе, представници СРЈ 6. фебруара 1999. године, у Рамбујеу, код Париза започињу преговоре са представницима косметских Албанаца. Мировна конференција у Рамбујеу је показала колико је Запад био заокупљен питањем аутономије Космета. Разговори су организовани када је ситуација са избеглицама постала тежа, али је стање на терену било мање опасно него у лето и јесен 1998. године (Tierney, 2015: 79-110). Преговори су завршени неуспехом 19. марта 1999. године, након што је југословенско-српска делегација одбила да потпише текст споразума који је представљао ултиматум за формално признавање окупације Србије. У конкретном случају, Србија би изгубила управу над Косметом. „Косово“ би имало сопствене државне органе, независне у односу на Србију. Са друге стране, НАТО снаге би имале комплетну могућност коришћења државног простора, слободу неограниченог пролаза. Војне и полицијске снаге на Космету би имале ограничен број припадника (око 2.500 полицајаца, 1.500 војника граничара и 1.000 припадника војске за логистику). Пропаст преговора у Рамбујеу био је увод у оправдање НАТО агресије на СРЈ. Након пропасти Мировне конференције у Рамбујеу, 24. марта 1999. године НАТО предузима ваздушну операцију на Савезну Републику Југославију.

Кумановски преговори

Иако је првобитно било договорено да се преговори одвијају у месту Ђенерал Јанковић, на југу Косова и Метохије, на инсистирање друге стране, преговори су започели на територији Македоније. Преговори у званично започели у месту Блаце, на северу Македоније, 5. јуна 1999. године. На челу тима СРЈ и РС налазио се генерал Благоје Ковачевић, док је шеф прегова-

рачког тима НАТО био генерал-потпуковник британске војске, Мајкл Џексон (Стевановић, 2015: 124).

Упркос очекивањима преговарачког тима СРЈ и РС, да ће уследити и формално отварање преговора, то се није догодило. Након анализе, постало је јасно да је она, као и прва верзија споразума, потпуно неприхватљива за СРЈ и РС. Са једне стране, иза непостојећег назива споразума, као уговорна страна се крије НАТО, а не међународне снаге под управом УН. Поред питања из надлежности војске и полиције, текст је укључивао и решавање питања из надлежности правосуђа. Оснивање међународних снага на Космету било је предвиђено одредбама самог ВТС, без одговарајуће резолуције СБ ОУН. Војне снаге би биле под јединственом командом НАТО, а не под покровитељством УН, што је било посебно неповољно. Понуђени текст споразума предвиђао је повлачење снага СРЈ и РС у кратком временском року (7 дана). Распоређивање снага НАТО би било независно од повлачења српских оружаних снага, што би створило безбедносни вакуум. Радило се о изразитој неповољности, због могућности ескалације насиља снага ОВК над неалбанским становиштвом. Копнена зона безбедности (КЗБ) је била предложена у неприхватљиво великој ширини од 25 km. Са друге стране, разоружавање ОВК није се уопште помињала. Било је јасно да понуђена верзија споразума представља формалну и фактичку капитулацију СРЈ и прихватање њене окупације. Из наведених разлога, верзија споразума није прихваћена (Стевановић, 2015: 130).

Након консултација са својим сарадницима, генерал Џексон је понудио прекид преговора, како би се југословенском тиму омогућиле консултације са руководством у Београду. Предложена је база НАТО, у Куманову као нова локација за наставак преговора. Већ следећег дана, 6. јуна преговори су настављени у војној бази НАТО, код Куманова. Раковођење тимом је преузео генерал Марјановић (Стевановић, 2015: 302). Трећу понуђену верзију текста југословенски тим је добио између 14 и 15 часова. Упркос усвајању дела захтева СРЈ и РС, ипак није било разлога за оптимизам. И даље је остао проблем јединствене команде НАТО, без одлуке СБ УН, као и проблем повлачења снага СРЈ са Космета без прекида бомбардовања и доношења резолуције СБ УН (Стевановић, 2015:143).

Ни трећи дан преговора (7. јун) није озбиљније приближио преговарачке тимове компромисном решењу основних питања. Свесни инсистирања СРЈ и РС на неопходности доношења Резолуције СБ УН и на стављању безбедносних снага под окриље УН, министри иностраних послова Групе 8, су истог дана почели да раде на припреми нацрта резолуције. У уторак, 8. јуна, министри Групе 8 наставили су на припреми будуће резолуције. Истога дана, у вечерњим сатима, генерал Џексон је уручио четврту верзију споразума. У новом тексту, продужен је рок за повлачење снага СРЈ и РС и распоређивање снага КФОР са седам на девет дана. Међутим, и даље је остао проблем нерешеног безбедносног вакуума и кратког рока за замену југословенских безбедносних снага. Касно увече, 9. јуна, југословенски тим је добио последњу, пету верзију документа споразума. После првог читања било је јасно да су последњи захтеви СРЈ и РС прихваћени. Рок за повлачење њихових снага безбеднос-

ти био је продужен са девет на једанаест дана. Динамика кључних активности била је следећа: 1) потписивање; 2) верификација почетка повлачења снага СРЈ и РС са Космета; 3) престанак бомбардовања и доношење Резолуције СБ УН; 4) плански улазак снага КФОР; 5) примопредаја одговорности између безбедносних снага две стране, и на крају 6) планско повлачење снага СРЈ и РС са Космета. Убрзо затим, преговори су окончани потписивањем Војно-техничког споразума између уговорних страна. У име међународних снага безбедности КФОР (које још нису биле формиране), ВТС је потписао генерал Мајкл Џексон. Као представник Владе СРЈ, Споразум је потписао генерал Светозар Марјановић, а у име Владе РС генерал полиције Обрад Стевановић (Стевановић, 2015: 145-152).

Спровођење закљученог Војно-техничког споразума започело је већ 10. јуна 1999. године, са почетком повлачења снага СРЈ и РС са Косова и Метохије. Непосредно по верификацији почетка повлачења, НАТО је, у складу са чланом II, тачка 2а, суспендовао ваздухопловне нападе на СРЈ. На овај начин, може се рећи да је први резултат ВТС престанак рата, односно заустављање разних разарања и страдања насталих НАТО агресијом. Ова чињеница се редовно изоставља из новинских и историјских чланака. Савет безбедности УН је, истог дана, донео Резолуцију број 1244. Она представља одлуку о распоређивању Међународних снага КФОРА на Космету, под управом УН (тачка 1 резолуције), њиховом успостављању (тачка 3) и одговорностима (тачка 5). Овим је омогућена потпуна примена ВТС, тј. синхронизовано фазно распоређивање снага КФОР и повлачење југословенских снага. Размештање снага КФОР на Косову и Метохији, и повлачење снага СРЈ и РС са Космета трајало је десет дана (10-20 јун 1999. године). У пет сектора одговорности („Центар“, „Север“, „Исток“, „Југ“, и „Запад“) на Космету је распоређено између 40.000-50.000 припадника КФОР. У истом периоду, са Космета у централну Србију повучено је око 85.000 припадника ВЈ и око 15.000 припадника Полиције РС (Стевановић, 2015:170-179).

Премда је СРЈ и РС безусловно реализовала све своје краткорочне обавезе, снаге КФОР нису биле у потпуности доследне. Делимично су реализоване две обавезе: „успостављање безбедног окружења у коме избеглице и расељена лица могу да се врате својим кућама“ и „међународно цивилно присуство“. Већина интерно расељених и избеглих Албанаца се вратила својим кућама. Са друге стране, после шеснаест година јасно је да се нису створили довољно повољни услови за повратак преко 200.000 интерно расељених и прогнаних Срба и неалбанаца. Иако су снаге КФОР били врло ефикасне у распоређивању широм Космета, заштита Срба и осталих неалбанаца није у потпуности спроведена. Сукоби су ескалирали у марту 2004. године, претворивши се у прави погром над Србима. Када су у питању неспроведене обавезе КФОР, истичу се: 1) избегавање „безбедносног вакуума“; 2) успостављање и одржавање безбедног окружења; 3) обезбеђивање и контрола преласка државне границе СРЈ са Албанијом и Македонијом; 4) омогућавање повратка ограниченог броја безбедносних снага СРЈ и РС на Космет; 5) суштинска демилитаризација ОВК (Стевановић, 2015: 178-186).

Актуелни значај Кумановског споразума

Непосредно након закључивања споразум је прихваћен за извесним задовољством код већине грађана Србије, јер је на тај начин окончана НАТО агресија. Међутим, временом је одушевљење нестало, па је повремено оспораван и критикован, чак и квалификован као акт капитулације и окупације Србије. Тек након једнострано проглашене независности тзв. државе Косово, 2008. године и поводом десетогодишњице закључења, ВТС се реално прихвата. Документ, тренутно, уз Резолуцију СБ ОУН 1244 је кључни међународно-правни акт у борби за очување Косова и Метохије у границама Србије.

На техничком нивоу, посебан квалитет Споразума мерљив је упоређивањем прве и последње потписане верзије. Чињеница да су у коначну верзију текста укључени скоро сви услови југословенске стране најбоље говори томе у прилог. Као суштински резултати за СРЈ и РС, могу се навести: 1) престанак НАТО агресије на СРЈ и РС; 2) гарантовање државног суверенитета и територијалног интегритета РС на Космету; 3) успостављање и одражавања безбедности свих грађана Космета, од стране КФОР под окриљем УН. За другу страну потписницу (КФОР), а тиме и УН, САД и НАТО, суштински циљеви закључења ВТС, били су: 1) окончање тзв. „хуманитарне катастрофе“ на Косову и Метохији и 2) распоређивање међународних снага у јужној Покрајини. Може се закључити да је квалитет Споразума бољи од квалитета његовог спровођења. Кључне одредбе ВТС, које се и данас погрешно тумаче су: 1) идентитет друге стране потписнице; 2) статус снага КФОР; 3) одговорност за безбедност у КЗБ; 4) бројно стање особља СРЈ и РС којима је дозвољен повратак на КиМ. Најважније одредбе, које КФОР није уопште или у потпуности реализовао јесу: 1) избегавање „безбедносног вакуума“; 2) стварање и одржавање безбедног окружења; 3) обезбеђивање и контрола преласка границе СРЈ са Албанијом и Македонијом; 4) омогућавање повратка дела припадника оружаних снага СРЈ и РС; 5) обавеза суштинске демилитаризације ОВК. Актуелно стање безбедности на Косову и Метохији карактеришу следећа обележја: 1) „замрзнут“ терористички потенцијал ОВК; 2) привидна стабилизација безбедносног стања; 3) маргинализација ВТС у функцији јачања самопроглашене „независности Косова“.

Закључак

Оружани сукоби с краја прошлог века, који су били предмет Кумановских преговора, последица су континуираног, дугог и систематичног насиља албанских екстремиста. Првобитно су Албанци користили неке колективне етно-демографске карактеристике становништва за остваривање својих циљева. Заузимање и ширење територије демографском експанзијом јесте тактичка реализација дугорочних панисламских циљева. На тај начин, манипулисањем демографском масом покушавали су да релативизују државни суверенитет,

историјска, цивилизацијска и друга права Срба. Временом је демографска експлоатација становништва пружила могућности за организоване, насилне акте према Србима. У почетку појединачни насилни акти су временом прерасли обим свог деловања, формирањем нелегалних паравојних формација попут ОВК. Покушаји мирног решавања косметских сукоба нису наилазили на одобравање. Главни узрок треба тражити у чињеници да се појединим споразумима (Хилов план) јасно угрожавао територијални интегритет и суверенитет СРЈ и РС. Наводна „хуманитарна катастрофа“ настала ескалацијом сукоба са ОВК терористима пружила је повод за НАТО агресију. У циљу избегавања тежих последица дошло је до потписивања ВТС, у Куманову. Формално закључен са безбедносним снагама КФОР под окриљем УН, а не са НАТО агресором, не може се сматрати чином капитулације или окупације. У пракси, декларативни југословенски суверенитет над Косовом и Метохијом, ВТС није ништа више од геополитичке илузије. У таквим околностима, Албанци ће, *de facto* „преузети“ Косово и Метохију, а потом сачекати повољне геополитичке околности за, *de iure*, добијање суверенитета над њим или припајање Албанији. Први корак у наведеном циљу је већ учињен, деловањем сецесионистичког покрета и самопроглашењем „државе Косово“ (Станчетић, 2016: 59-74). Непосредни геополитички циљ јесте да се такав сценарио спречи. Оружани сукоби јесу завршени, али геополитички сукоб око Косова и Метохије још увек није.

Литература:

1. Bataković, T. Dušan (1998): *Kosovo i Metohija-istorija i ideologija*, Ћigoja, str. 1-470, Beograd.
2. Bogdanović, Dimitrije (1985): *Knjiga o Kosovu*, SANU, Posebna izdanja, knj. DLXVI, str. 247, Beograd.
3. Clark, N. Janine (2014): *Kosovo's Gordian knot: the contested north and the search for a solution*, Nationalities Papers, The Journal of Nationalism and Ethnicity, Vol.42, No. 3, p. 526-527, <http://dx.doi.org/10.1080/00905992.2013.870147>.
4. Grčić, Mirko (2000): *Politička geografija*, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, str. 193, Beograd.
5. Ilić, Jovan (1997): *Balkanski geopolitički čvor i srpski etnički prostor*, „Kosovo i Metohija-izazovi i odgovori, Zbornik radova, knj. 2, str. 413-430, Institut za geopolitičke studije, Beograd.
6. Jerosimović, Srećković, Jelena (2009): *Prinudne migracije sa Kosova i Metohije u Centralnu Srbiju*, Srpsko geografsko društvo, str. 21-49, Beograd.
7. Krstić, Branislav (1994): *Kosovo između istorijskog i etničkog prava*, Kuća VID, str. 1-318, Beograd.
8. Krstić, Branislav (2000): *Kosovo pred sudom istorije*, Izdanje autora, str. 1-358, Beograd.
9. Lutovac, Milislav (1972): *Geografski i političko-geografski značaj Pokrajine Kosovo u Srbiji*, Glas SANU, knj. 34, str. 3-4, Beograd.
10. Marković, Đ. Jovan (1980): *Regionalna geografija SFR Jugoslavije*, Građevinska knjiga, str. 1-938, Beograd.
11. Radovanović, Milovan (2004): *Etnički i demografski procesi na Kosovu i Metohiji*, Liber Press, str. 7-631, Beograd.

12. Rossi, Michael (2014): *Ending in impasse in Kosovo: partition, decentralization, or consociationalism*, Nationalities Papers, The Journal of Nationalism and Ethnicity, Vol. 42, No. 5, p. 867-889, <http://dx.doi.org/10.1080/00905992.2014.937683>.
13. Stančetić, Veran (2016): *Smisao secesije u doba globalizacije*, Kultura polisa, god. XIII, br. 29, str. 59-74, Novi Sad.
14. Stepić, Milomir (2004): *Srpsko pitanje-geopolitičko pitanje*, Jantar grupa, str. 1-350, Beograd.
15. Stevanović, Obrad (2015): *Kumanovski sporazum*, Kriminalističko-policijska akademija, str. 1-337, Beograd.
16. Stevanović, Vladica (2008): *Geoprostorne i demografske promene Kosovskog okruga tokom XX i početkom XXI veka*, Časopis „Geografska istraživanja“, br. 2, Univerzitet u Prištini, Prirodno-matematički fakultet, str. 41-53, Kosovska Mitrovica.
17. Tierney, Stephen (2015): *Je li Pandorina kutija konačno otvorena? Kosovo i neobična sudbina teze o dekolonizaciji u međunarodnom pravu samoodređenja*, Politička misao, god. 52, br. 1, str. 79-110, Zagreb.
18. Urošević, Atanasije (1965): *Kosovo*, Naselja, knj. LXXVIII, str. 1-3, Beograd.
19. Urošević, Atanasije (1987): *Etnički procesi na Kosovu tokom turske vladavine*, SANU, Posebna izdanja, knj. DLXXVII, str. 9, Beograd.

THE IMPORTANCE OF KUMANOVO AGREEMENT IN THE SETTLEMENT OF CONFLICT IN KOSOVO AND METOHİJA

Summary: Immediately after the negotiations between the representatives of the government of the FRY and the Republic of Serbia and the KFOR forces, under the auspices of the United Nations, the Military Technical or Kumanovo Agreement was concluded, on June 9, 1999. Two facts are indisputable. The first concerned the definitive ending of the NATO aggression against the FRY and the Republic of Serbia, that is, the international legal, security and historical character of the agreement. Another fact was the misinformation, interpretation or even abuse of the agreement. The subject of work is the historical and geopolitical interpretation of relations that led to the signing of the Military Technical Agreement in Kumanovo, as well as the consequences of its implementation. From a conceptual point of view, the work consists of three chapters. The first chapter analyzes the determinants of the geopolitical position of Kosovo and Metohija. The second chapter points to the historical situation in Kosovo and Metohija, especially after the World War II. The third segment is the most important, and it relates to the causes that led to the signing of the agreement, and the consequences of implementation.

Key words: Kumanovo agreement, significance, NATO aggression, Kosovo and Metohija, geopolitical position